

กิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย (Social Enterprise in Thailand)

เกวลิน มะลิ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอภาพของกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยในประเด็นเกี่ยวกับนิยามกิจการเพื่อสังคม ลักษณะของกิจการเพื่อสังคม ความแตกต่างระหว่างกิจการเพื่อสังคมกับสหกรณ์องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรและแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนากิจการเพื่อสังคม เพื่อให้เรื่องดังกล่าวมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นซึ่งในปัจจุบันเป็นเรื่องที่ได้รับการกล่าวถึงกันมากขึ้นเนื่องจากกิจการเพื่อสังคมเป็นกลไกสำคัญที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยก่อให้เกิดการจ้างงาน การกระจายรายได้ และความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน หลายประเทศได้ทำการศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากการเกิดเครือข่ายการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของกิจการเพื่อสังคมในยุโรป (EMES European Research Network) ครอบคลุม 15 ประเทศในทวีปยุโรป และใช้เวลาในการศึกษามากกว่า 4 ปี ประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในประเทศที่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม กิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยยังไม่มี ความชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของกิจการเพื่อสังคมเนื่องจากเป็นแนวคิดที่ใหม่และยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างหากเรื่องเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมยังไม่ชัดเจนต่อไป อาจกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากิจการเพื่อสังคมและส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืนได้เช่นเดียวกัน

คำสำคัญ: กิจการเพื่อสังคม วิสาหกิจชุมชน

ABSTRACT

This article is intended to provide a perspective of social enterprise about the definition of social enterprise, type of social enterprise, the difference of Social Enterprise cooperative non-profit organization the concept of corporate social responsibility, and the barriers to the development of social entrepreneurship to order to give clarity to the issue as it has been now widely discussed because its importance for solving the economic, social and environmental problems. The social enterprise will be a mechanism to improve many of major social and economic factors such as unemployment rate, income distribution and awareness of conservation and the environment, which is consistent with sustainable development concept. In Europe, 15 countries research network (EMES European Research Network) take the time to study over 4 years in the emergence of social enterprise. Thailand has also given importance to social enterprise development in recent years. However, social enterprises in Thailand are still unclear as to the role of social enterprise because it is a relatively new and lesser-

¹ อาจารย์ประจำ คณะเศรษฐศาสตร์ ศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา อีเมลล์ vosga@hotmail.com

known concept. If it remains unclear, this will become an obstacle to the development of social businesses to have a positive impact on the sustainable development of the country.

Keywords: Social Enterprise, Community Enterprise

บทนำ

กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) เป็นกิจการที่มีเป้าหมายเพื่อสังคมมากกว่าเพื่อแสวงหาผลกำไรดังเช่นภาคธุรกิจโดยทั่วไป ในขณะที่ภาคธุรกิจมุ่งแสวงหากำไรสูงสุด (Maximum Profit) แต่กิจการเพื่อสังคมแสวงหาผลประโยชน์ของสังคม (Maximum Social Welfare) จากจุดเริ่มต้นของกิจการเพื่อสังคมที่ริเริ่มโดยกลุ่มของประชาชนโดยใช้เงินทุนที่มีอยู่อย่างจำกัดสำหรับการบริหารงานอย่างเป็นอิสระ และแบกรับความเสี่ยงทางการเงินจากการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคม (EMES European Research Network, 1999) ก่อให้เกิดการจ้างงาน การกระจายรายได้ และความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายประเทศจึงให้ความสนใจศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมเพื่อส่งเสริมให้เกิดธุรกิจในรูปแบบดังกล่าวให้เติบโตและยั่งยืนดังเช่นภาคธุรกิจทั่วไป ในต่างประเทศกิจการเพื่อสังคมเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคน หรือชุมชน ที่ประสบปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม หรือมีวัตถุประสงค์การจัดตั้งองค์กรธุรกิจเพื่อนำรายได้มาแก้ไขปัญหาดังกล่าว อีกรูปแบบหนึ่งเกิดจากองค์กรการกุศลที่ประสบปัญหาทางด้านเงินทุน จึงต้องแสวงหารายได้เพื่อความอยู่รอดแต่ยังมีเป้าหมายหลักคือ แก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม แนวคิดเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมเริ่มมีการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายตั้งแต่ ค.ศ. 1990s เริ่มก่อตัวขึ้นในทวีปยุโรป กิจการเพื่อสังคมพัฒนาการมาจากแนวคิดภาคส่วนที่สาม (Third Sector)¹ สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกาการเกิดขึ้นในระยะแรกมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาทางการเงินขององค์กร

ไม่แสวงหาผลกำไร (Non-Profit Organization) ที่ประสบปัญหาทางการเงินจากเงินอุดหนุนของรัฐบาลและผู้บริหารการเงินเพื่อการกุศลลดลงในการแสวงหารายได้เพื่อให้องค์กรอยู่รอด (Jacques Defourny and MartheNyssens, 2006) การพัฒนากิจการเพื่อสังคมในประเทศอังกฤษนับว่ามีโครงสร้างการดำเนินงานที่มีความชัดเจนมาก โดยการสนับสนุนตั้งแต่ระดับนโยบาย ตลอดจนการลดหย่อนภาษี สำหรับกิจการเพื่อ มีรูปแบบของกฎหมาย Community Interest Company: CIC ที่กลายเป็นต้นแบบของหลายประเทศในเวลาต่อมา (Fraser Valley Centre for Social Enterprise, 2008)

สำหรับแนวคิดกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยมีการกล่าวถึงและให้ความสำคัญมากขึ้นในช่วง 3-5 ปีที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่รัฐบาลประเทศไทยมีนโยบายสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยโดยแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมขึ้น ในวันที่ 5 พ.ย. 2552 เพื่อส่งเสริมให้เกิดธุรกิจหรือวิสาหกิจที่มีลักษณะพิเศษในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการสร้างรายได้ที่ยั่งยืน (อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ, 2553) และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากกระแสจากการที่หลายประเทศในโลกตระหนักเห็นความสำคัญของกิจการเพื่อสังคม โดยเชื่อว่ากิจการเพื่อสังคมจะเป็นภาคส่วนที่ผลักดันให้เกิดความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำ ลดความยากจน ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมจากแนวทางการพัฒนาที่เร่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว จึงเกิด

¹ องค์กรที่ภาคประชาชนจัดตั้งขึ้นโดยอาจจะได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐบาล ภาคเอกชน และหน่วยงานอื่นๆ

ปัญหาความไม่สมดุล² อีกทั้งยังเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา สำหรับประเทศไทยลักษณะการเกิดกิจการเพื่อสังคมอาจจะมีความแตกต่างกับการเกิดขึ้นของกิจการเพื่อสังคมในต่างประเทศ เนื่องจากส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากนโยบายภาครัฐ เช่น สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน และบางส่วนของพัฒนามาจากแนวคิด CSR ของภาคธุรกิจ ด้วยเหตุผลดังกล่าวกิจการเพื่อสังคมจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืน ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่มีส่วนในเรื่องดังกล่าว จำเป็นจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมทั้งในด้านที่มาและโอกาสในการพัฒนาเพื่อกำหนดแนวทางสนับสนุนตั้งแต่ระดับชุมชนและองค์กรทางสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาในระดับประเทศต่อไป

นิยามกิจการเพื่อสังคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมมีนักวิชาการและหน่วยงานต่างๆ พยายามให้คำจำกัดความของกิจการเพื่อสังคม ซึ่งอาจจะสรุปโดยสังเขปดังนี้

EMES European Research Network (1999) ได้นิยามความหมายของ กิจการเพื่อสังคม ว่าหมายถึงองค์กรที่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนเพื่อประโยชน์ของชุมชน ริเริ่มโดยกลุ่มของประชาชนโดยใช้เงินทุนที่มีอยู่อย่างจำกัดสำหรับการบริหารงานที่เป็นอิสระโดยแบกรับความเสี่ยงทางการเงินจากการทำกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม

Richard Lewis, Peter Hunt, David Carson (2006) อ้างในกรมการค้าและอุตสาหกรรม ประเทศอังกฤษ ได้ให้ความหมายของ กิจการเพื่อสังคม ว่าหมายถึง องค์กรทางสังคมเป็นองค์กรที่ประกอบธุรกิจ

สินค้าและบริการ มีวัตถุประสงค์ทางสังคมเป็นหลัก โดยนำส่วนเกินที่ได้จากการทำธุรกิจไปลงทุนในชุมชนมากกว่าจะแสวงหาผลกำไร

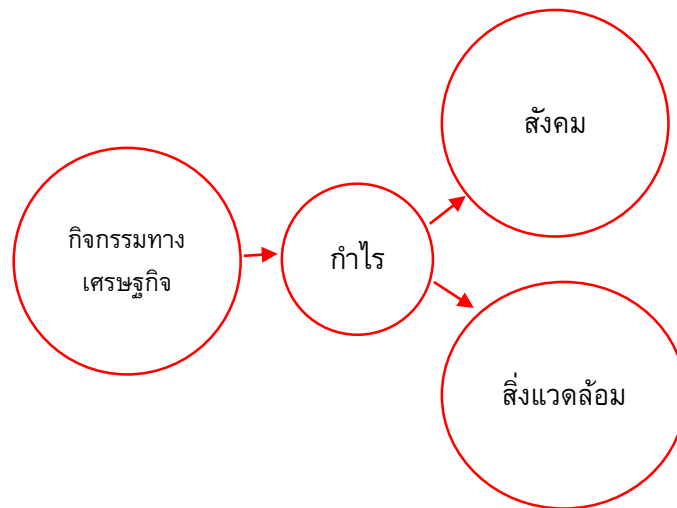
The United Nations Global Compact and Therockefeller Foundation (2012) ได้ให้ความหมายของกิจการเพื่อสังคม ว่าเป็นธุรกิจขนาดเล็กถึงขนาดกลางที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลประโยชน์ของสังคมและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่มีผลตอบแทนทางการเงินรวมอยู่ด้วย และกิจการเพื่อสังคมมีผลกระทบต่อการลงทุนอย่างมีนัยสำคัญ

Social Enterprise Association (2014) กิจการเพื่อสังคม คือ ธุรกิจที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างผลกระทบทางสังคม (Social Impact) โดยมีปัจจัยหลากหลายทั้งภาคสังคม และรูปแบบธุรกิจ โดยใช้กลยุทธ์ทางการตลาดเป็นตัวผลักดันให้องค์กรพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การแก้ไขปัญหาของสังคมได้

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2554 ให้ความหมาย “กิจการเพื่อสังคม” หมายความว่า การที่เอกชนซึ่งเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนได้ประกอบกิจการหรือดำเนินการโดยมีเป้าหมายอย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนสังคม หรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก และมีรายรับจากการขาย การผลิตสินค้า หรือการให้บริการ ซึ่งมีได้มุ่งสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นหรือเจ้าของกิจการ (สำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ, 2554)

จากคำนิยามดังกล่าวอาจจะสรุปได้ว่า กิจการเพื่อสังคม หมายถึง ธุรกิจที่ประกอบกิจการหรือดำเนินการทางเศรษฐกิจเหมือนธุรกิจทั่วไป แต่หากำไรไปใช้จ่ายในเรื่องที่เกิดประโยชน์ แก้ไขปัญหา หรือพัฒนาสังคม หรือสิ่งแวดล้อม

² การพัฒนาที่เน้นด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไป ก่อให้เกิดความเสียหายและผลกระทบกับส่วนอื่นๆ เช่น การเร่งพัฒนาเศรษฐกิจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และความไม่เสมอภาคทางสังคม เป็นต้น

ภาพที่ 1 นิยามของกิจการเพื่อสังคม

ลักษณะของกิจการเพื่อสังคม

กิจการเพื่อสังคมในมิติทางเศรษฐศาสตร์

หากพิจารณาลักษณะของกิจการเพื่อสังคมในมิติทางเศรษฐศาสตร์ Roger Spear and Eric Bidet (2003) ได้อธิบายลักษณะโดยทั่วไปของกิจการเพื่อสังคมใน 4 ลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. กิจการเพื่อสังคมมีการผลิตสินค้าและบริการที่ต่อเนื่อง แตกต่างจากองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่มีเป้าหมายคือ การใช้จ่ายเงินเพื่อการกุศล หรือกิจกรรมให้คำปรึกษา เช่น มูลนิธิต่างๆ ที่มีรายได้หลักจากการรับบริจาคเงิน แต่กิจการเพื่อสังคมนั้นต้องมีส่วนร่วมโดยตรงในการผลิตสินค้าและบริการอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้กิจการสามารถดำรงอยู่ได้

2. กิจการเพื่อสังคมมีความเป็นอิสระ จัดตั้งขึ้นโดยความสมัครใจของผู้มีส่วนร่วม และมีบริหารจัดการภายใต้กรอบที่กำหนดขึ้นจากสมาชิก แต่อยู่ภายใต้กฎหมายหรือการกำกับของรัฐบาล กิจการเพื่อสังคมมีอิสระในการดำเนินการถึงแม้ว่าจะได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนจากรัฐบาลหรือหน่วยงานอื่นๆ

3. กิจการเพื่อสังคมมีความเสี่ยงทางเศรษฐกิจเหมือนภาคธุรกิจต่างๆ ไป ระดับความเสี่ยงขึ้นอยู่กับความพยายามของสมาชิก และผู้มีส่วนร่วมภายในองค์กร เพื่อรักษากิจการให้ปลอดภัย

4. กิจการเพื่อสังคมมีการจ่ายเงินตามค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ แตกต่างจากผู้ที่ทำงานภายใต้องค์กรการกุศล หรือองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร โดยส่วนใหญ่เป็นลักษณะการทำงานของอาสาสมัคร และไม่มี การจ่ายผลตอบแทนในรูปตัวเงิน

กิจการเพื่อสังคมในมิติของสังคม

กิจการเพื่อสังคมมีความเชื่อมโยงกับสังคมโดยตรงเพราะเป็นองค์กรที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของสังคมมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง หากพิจารณาลักษณะของกิจการเพื่อสังคมในมิติของสังคมสามารถจำแนกได้ ดังนี้

1. ริเริ่มโดยกลุ่มของประชาชนที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบร่วมกันในสังคม หรือรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสังคม

2. กิจการเพื่อสังคมมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนเพื่อประโยชน์ของชุมชน ให้บริการชุมชนหรือเฉพาะกลุ่มคน คุณลักษณะของกิจการเพื่อสังคมคือ ความปรารถนาที่จะส่งเสริมความรู้สึกรับผิดชอบของคนในระดับท้องถิ่น

3. ใช้หลักการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิก อำนาจในการตัดสินใจใช้หลักการของ “หนึ่งสมาชิกหนึ่งเสียง” โดยที่อำนาจไม่ได้กระจายไปตามจำนวนหุ้น หรือสัดส่วนของเงินทุนที่แต่ละคนมีอยู่

4. การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกิจการเพื่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นตัวแทนลูกค้าและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถรับรู้และมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการในรูปแบบประชาธิปไตย

กิจการเพื่อสังคมเป็นที่ถกเถียงในวงกว้างในประเด็นความชัดเจนของ “กิจการเพื่อสังคม” EMES

International Research Network (2014) จึงกำหนดตัวชี้วัดกิจการเพื่อสังคมครอบคลุมในสาขาวิชาต่างๆ ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา การเมืองและการบริหารจัดการ โดยจำแนกได้ดังตารางที่ 1

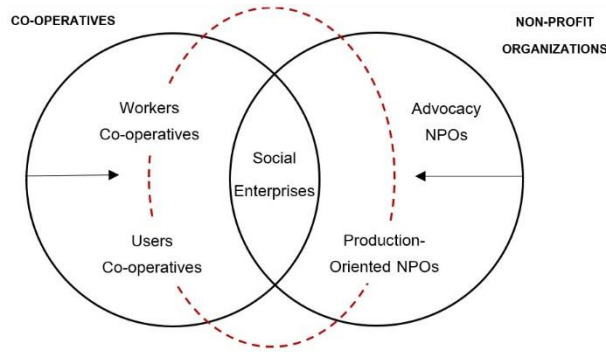
ตารางที่ 1 ตัวชี้วัดกิจการเพื่อสังคม

ด้านเศรษฐกิจและกิจการ	ด้านสังคม	บริหารแบบมีส่วนร่วม
1. ความต่อเนื่องของการผลิตสินค้าและบริการ	1. การมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของสังคมชัดเจน	1. มีความเป็นอิสระสูง
2. ระดับนัยสำคัญของความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ	2. การจัดตั้งองค์กรริเริ่มจากกลุ่มของประชาชน หรือองค์กรภาคสังคม	2. อำนาจการตัดสินใจไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเป็นเจ้าของทุน
3. การจ่ายค่าแรงขั้นต่ำ	3. การจำกัดการกระจายผลกำไร	3. การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินกิจกรรม

ความแตกต่างระหว่างกิจการเพื่อสังคม สหกรณ์ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม

กิจการเพื่อสังคมนอกจากจะมีความแตกต่างจากธุรกิจทั่วไปแล้ว ยังมีองค์กรประเภทที่มีลักษณะคล้ายกันกันคือ สหกรณ์ (Co-operatives) และองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร หากจะลำดับความแตกต่างกิจการเพื่อสังคมจะอยู่ระหว่างสหกรณ์และองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร (Non-profit Organization) หรือ องค์กรอาสาสมัคร (Voluntary Sector) ซึ่งทั้งสหกรณ์และองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรนั้นจัดอยู่ในประเภท องค์กรภาคส่วนที่สาม (Third Sector) เหมือนกัน เป้าหมายการจัดตั้งองค์กรจะตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมเหมือนกัน แต่มีบางประเด็นที่แตกต่างกัน เช่น สหกรณ์เป็นองค์กรทางสังคมที่มีเป้าหมายการจัดตั้ง องค์กรเพื่อแสวงหาผลกำไรจากการทำธุรกิจเพื่อประโยชน์ของสมาชิก มีการระดมทุนจากสมาชิกและมี

การกระจายรายได้โดยการจ่ายผลตอบแทนให้กับสมาชิก เป็นวิสาหกิจรูปแบบพิเศษที่จดทะเบียนภายใต้ พ.ร.บ. สหกรณ์ 2542 สำหรับองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรนั้นมีวัตถุประสงค์การจัดตั้งเพื่อประโยชน์ของสังคม และรายได้ส่วนใหญ่มาจากการช่วยเหลือของภาครัฐบาลและเงินบริจาค จึงมีความเสี่ยงกับสถานะเศรษฐกิจมากกว่าเนื่องจากรายได้ไม่ได้มาจากการประกอบกิจการภายในตนเอง (Jacques Defourny and Marthe Nyssens, 2006) ดังนั้นในระยะต่อมาองค์กรไม่แสวงหากำไรจึงมีความจำเป็นต้องปรับตัวในการแสวงหารายได้เพื่อให้องค์กรอยู่รอด

ภาพที่ 2 กิจกรรมเพื่อสังคมอยู่ระหว่างสหกรณ์และองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร
ที่มา: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (2006: 8)

นอกจากกิจกรรมเพื่อสังคม สหกรณ์ และ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรจะมีความแตกต่างกันแล้ว ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) ที่ได้รับความนิยมนักกล่าวถึงกันมากในวงการธุรกิจ หลายบริษัทในภาคธุรกิจให้ความสำคัญเรื่อง CSR ซึ่งมีหลากหลายหลายรูปแบบ เช่น การบริจาคเงิน หรือสิ่งของเพื่อการกุศล การทำกิจกรรมอาสาสมัคร กิจกรรมสร้างความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสังคม และสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเพื่อสังคมยังมีความแตกต่างจากแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมที่กำลังเป็น กระแสนิยมของภาคธุรกิจทั้งเล็กและใหญ่เป็นจำนวนมาก มีจำนวนไม่น้อยที่มักจะเข้าใจว่า CSR และ SE³ คือสิ่งเดียวกัน เนื่องจากมีความคล้ายกันมาก อย่างไรก็ตาม CRS ก็เป็นเพียงกิจกรรมของธุรกิจทั่วไปที่ยังมีวัตถุประสงค์หลักในการสร้างกำไรสูงสุด ให้แก่เจ้าของกิจการและผู้ถือหุ้น เนื่องจากการทำ CSR นอกจากจะเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแล้วยัง มีประโยชน์ในทางลดหย่อนภาษี ต่างจาก SE ที่เป็น องค์กรจัดตั้ง ต้องมีการจดทะเบียน ต้องมีตัวตน มี การดำเนินงานต่อเนื่อง มีการบริหารจัดการที่เป็น ระบบ สร้างความมั่นคงทางการเงินที่ชัดเจน และสิ่ง สำคัญคือกิจกรรมเพื่อสังคมจัดตั้งขึ้นเพื่อมุ่งแก้ปัญหา สังคม และ สิ่ง แวด ล้อม เป็น หลัก (สฤณี อาชวานันทกุล, 2555) จากลักษณะดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า CSR และ SE แตกต่างกันตาม

วัตถุประสงค์การจัดตั้งองค์กร CSR เป็นการดำเนิน กิจกรรมหนึ่งของภาคธุรกิจเพื่อแสวงหาผลกำไร สูงสุด แต่เป็นการดำเนินการโดยคำนึงถึงความ รับผิดชอบต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน แต่ SE เป็นองค์กรธุรกิจรูปแบบพิเศษที่มุ่งนำผลกำไรจาก การทำธุรกิจมาแก้ไขปัญหาและสร้างประโยชน์ให้แก่ สังคมและสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันประเทศ ไทยจะยังไม่มีความหมายรองรับที่ชัดเจน เช่นใน ต่างประเทศ แต่ก็มีความพยายามที่จะผลักดันให้เกิด รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรที่จะนำไปสู่ความ มั่นคงและยั่งยืน

รูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคมในประเทศไทย

กิจกรรมเพื่อสังคมในประเทศไทยแพร่หลาย มากขึ้นในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ภาครัฐบาลมีนโยบายที่ จะพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมเพื่อสังคม ภายในประเทศ เพื่อเป็นการตอบสนองยุทธศาสตร์ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็น รากฐานที่มั่นคงของประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 และยุทธศาสตร์ การสร้างความเป็นธรรมในสังคม และยุทธศาสตร์ การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่าง ยั่งยืน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา การเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) แนวทาง การพัฒนากิจกรรมเพื่อสังคมในประเทศไทยเริ่มมี

³ SE ย่อมาจากคำว่า Social Enterprise (กิจกรรมเพื่อสังคม)

ความชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการจัดตั้งสำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (สกส.) ขึ้นใน พ.ศ. 2554 ตามมติคณะรัฐมนตรี เพื่อสนับสนุนและประสานความร่วมมือให้เกิดกิจการเพื่อสังคมทั่วประเทศ สกส. มีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการขับเคลื่อนภาคกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย สกส. กำหนดค่านิยามของกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยไว้ ดังนี้

“กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) คือ กิจการที่มีรายรับจากการขาย การผลิตสินค้า และ/หรือการให้บริการ ที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อเป้าหมายอย่างชัดเจน ตั้งแต่แรกเริ่ม หรือมีการกำหนดเพิ่มเติม หรือปรับเปลี่ยนเป้าหมาย ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม และ/หรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยไม่ได้มีเป้าหมายในการสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นและเจ้าของเท่านั้น” (สำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ, 2553) กิจการเพื่อสังคมโดยทั่วไปมีหลายรูปแบบ สำหรับประเทศไทยหากจำแนกรูปแบบตามแผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม พ.ศ. 2553-2557 แล้ว สามารถจำแนกได้ 6 รูปแบบเพื่อประโยชน์ในการวางนโยบายสำหรับพัฒนากิจการเพื่อสังคม ดังนี้

1. กิจการเพื่อสังคมที่ก่อตั้งโดย เครือข่ายและองค์กรชุมชน เช่น วิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น
2. กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์กรสาธารณประโยชน์ เช่น มูลนิธิ โครงการดอยตุง และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เป็นต้น
3. กิจการเพื่อสังคมที่ก่อตั้งขึ้นโดยหน่วยงานราชการ เช่น มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร
4. กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยผู้ประกอบการใหม่
5. กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยธุรกิจเอกชน เช่น ร้านเลมอนฟาร์มร้านขายสินค้าสุขภาพใน

ป๊ม น้ำมันบางจาก บริษัททวงษ์พาณิชย์ จำกัด ทำธุรกิจเกี่ยวกับรับซื้อขยะเพื่อรีไซเคิลอย่างถูกวิธี บริษัท Bike Xenger ทำธุรกิจเกี่ยวกับการจัดส่งเอกสาร และ พัสดุ ด้วยจักรยาน

6. กิจการเพื่อสังคมที่ก่อตั้งโดยอื่น ๆ เช่น วัด หรือสถาบันการศึกษา

ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนากิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย

1. กิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยยังไม่มีความหมายที่รูปแบบเฉพาะที่ชัดเจน ถึงแม้จะมีพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) ที่เกี่ยวข้อง เช่น พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 พ.ร.บ. ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ซึ่ง พ.ร.บ. ดังกล่าวมีขึ้นก่อนแนวคิดกิจการเพื่อสังคม อาจจะมีบางประเด็นที่ไม่สอดคล้องกัน เช่น รูปแบบของการเสียภาษี สหกรณ์บางประเภทที่มีขนาดใหญ่และมีรายรับมากกว่าวิสาหกิจชุมชนแต่ได้รับการยกเว้นภาษี ในขณะที่วิสาหกิจชุมชนต้องเสียภาษีเงินได้เหมือนกันธุรกิจทั่วไป⁴

2. แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐบาลยังไม่มีความชัดเจน ถึงแม้ว่าจะมีการจัดตั้งสำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ และมีการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนากิจการเพื่อสังคม พ.ศ. 2553-2557 แต่กิจการเพื่อสังคมก็ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายในประเทศ นอกจากนี้ยังไม่มี การบูรณาการระหว่างหน่วยงาน การพัฒนาจึงทำแบบแยกส่วน

3. กิจการเพื่อสังคมมีข้อจำกัดเรื่องเงินทุน และแหล่งเงินทุน โดยเฉพาะกิจการเพื่อสังคมประเภทก่อตั้งโดยเครือข่ายและองค์กรชุมชน องค์กรสาธารณประโยชน์ เนื่องจากแหล่งเงินทุนส่วนใหญ่จะมาจากภายนอก เช่น OTO หรือ วิสาหกิจชุมชน ส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณ และโครงการพัฒนาจากภาครัฐ ส่วนกิจการเพื่อสังคม

⁴ วิสาหกิจชุมชนที่มีรายได้ต่ำกว่า 1,800,000 บาทจะได้รับการยกเว้นภาษีเป็นเวลา 3 ปี ใน พ.ศ. 2557-2559 (กระทรวงการคลัง, 2556)

ประเภทองค์กรสาธารณประโยชน์แหล่งเงินทุนส่วนใหญ่จะมาจากเงินบริจาคเพื่อการกุศลดังนั้นจึงมีความเสี่ยงมากกว่ากิจการทั่วไปเพราะหากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำโอกาสที่คนจะบริจาคเพื่อการกุศลก็จะลดลง สำหรับกิจการเพื่อสังคมประเภทก่อตั้งโดยผู้ประกอบการใหม่ อาจจะมีบางรายที่ประสบปัญหาเงินทุนหมุนเวียน เช่นเดี๋ยวกัน

4. กิจการเพื่อสังคมมีความเสี่ยงด้านธุรกิจ เนื่องจากกิจการเพื่อสังคมเป็นเรื่องใหม่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ไม่มีความเชี่ยวชาญด้านธุรกิจ โดยเฉพาะกิจการของชุมชน ประกอบกับความคลุมเครือเกี่ยวกับคำนิยาม และรูปแบบที่เหมาะสมภายใต้บริบทของประเทศไทย จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากิจการเพื่อสังคมให้ประสบความสำเร็จได้ในระยะเวลาอันสั้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

แนวคิดเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 10-11 เป็นกลไกสำคัญที่จะผลักดันและยกระดับคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของสังคมไปสู่สังคมอยู่ดีมีสุข การพัฒนากิจการเพื่อสังคมให้เติบโตและเข้มแข็งนอกจากจะส่งผลดีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ยังส่งผลด้านสวัสดิการสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง แต่การพัฒนากิจการเพื่อสังคมให้ประสบความสำเร็จได้จะต้องอาศัยระยะเวลา ไม่ต่างจากการบ่มเพาะของธุรกิจใหม่ และต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้อง อาทิ ภาครัฐบาล ภาคเอกชน ภาคประชาชน ตลอดจนสถาบันการศึกษา เข้ามามีบทบาท เพราะปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาพื้นฐานของทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม การแก้ไขปัญหาไม่ใช่ภาระหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน การพัฒนากิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมายังไม่เกิดผลที่

เป็นรูปธรรมชัดเจน เพราะยังเป็นเรื่องที่ใหม่ในสังคมไทย อย่างไรก็ตามหลายฝ่ายควรให้ความสำคัญศึกษาแนวทางการพัฒนากิจการเพื่อสังคมให้ประสบความสำเร็จ เริ่มจากศึกษารูปแบบของกิจการเพื่อสังคมที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยอย่างจริงจัง ตลอดจนระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อสร้างกฎหมายรองรับกิจการเพื่อสังคมที่เป็นองค์กรธุรกิจชนิดพิเศษ ให้ครอบคลุมตั้งแต่การจดทะเบียน การจัดสรรผลประโยชน์ การลดหย่อนภาษี เป็นต้น นอกจากนี้หน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลเรื่องกิจการเพื่อสังคมควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนกิจการเพื่อสังคมให้เห็นเป็นรูปธรรม ทำการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนทั่วไปมีโอกาสรู้จักกิจการเพื่อสังคมและตระหนักในความสำคัญของกิจการเพื่อสังคมต่อการมีส่วนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม อันเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการคลัง. 2556. การขยายเวลามาตรการภาษีสำหรับวิสาหกิจชุมชน. ข่าวกระทรวงการคลัง ฉบับที่ 107/2556. สำนักวิชาการแผนภาษี. กรมสรรพากร.
- สฤณี อาชวานันทกุล. 2555. SE catalog รวมกิจการเพื่อสังคมในไทย. บทสัมภาษณ์: ความแตกต่างของคำว่า CSR, Social enterprise และ Social Business. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท แอดมิพรินติ้ง จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2555. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11. สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ, 2553. แผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม พ.ศ. 2553-2557.

อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ. 2553. กิจการเพื่อสังคมหน้าดี

50 องค์การ. สารจากนายกรัฐมนตรี.

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ บริษัทเนชั่น

มัลติมีเดียกรุ๊ป จำกัด (มหาชน).

Borzaga, C. and J. Defourny, eds. 2001.

The Emergence of Social Enterprise.

Routledge. London and New York.

[Electronic], Available:

<http://orbi.ulg.ac.be/bitstream/2268/90504/1/Social%20Enterprises%20in%20Europe%20a%20Diversity%20of%20Initiatives%20and%20Prospects.pdf>. [18 สิงหาคม 2555].

EMES European Research Network. 1999.

Definition of Social Enterprise.

EMES European Research Network.

University of Liège. Belgium.

[Electronic], Available:

<http://www.emes.net>. [18 สิงหาคม 2555].

EMES international research network. 2014.

Social Enterprise. University of Liège.

Belgium. [Electronic], Available:

<http://www.emes.net/about-us/focus-areas/social-enterprise>.

[26 กรกฎาคม 2557].

Fraser Valley Centre for Social Enterprise. 2008.

Analysis of L3C and CIC social

enterprise models. BC Centre for Social Enterprise. Canada.

Jacques Defourny and Marthe Nyssens. 2006.

Social Enterprise. First published:

Routledge. New York. United State.

Roger Spear and Eric Bidet. 2003. **The Role of**

Social Enterprise in European Labour

Markets. WP no. 03/10.EMES European

Research Network.